

ઘોરણી : 11

અર્થશાસ્ત્ર

પાઠ : 9

રાષ્ટ્રીય આવક

સ્વાધ્યાત્મ

પ્રશ્ન : 1 નીચેના પ્રમોના જવાબનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી લખો.

(1) ઉત્પાદન-પદ્ધતિથી રાષ્ટ્રીય આવકની વ્યાખ્યા કોણે આપી ? (A)

માર્શિલ

(B) ફિશર

(C) પીગુ

(D) સેમ્યુઅલસન

(2) નીચેનામાંથી કઈ બાબત GNPની ગણતરીમાં લઈ શકાય ?

(A) હોસ્પિટલમાં કરવામાં આવેલું ઓપરેશન ટેલિવિઝન

(B) ગૃહિણીનું ધરકામ

(C) શિક્ષક પોતાના સંતાનને ભણાવે

(D) બાથરૂમમાં ગવાતું ગીત

(3) અલિપ્ટ અર્થતંત્રમાં નીચેનામાંથી કયું ક્ષેત્ર હોતું નથી ?

(A) કુટુંબો

(B) પેઢીઓ

(C) ઉદ્યોગો

(D) વિદેશ વેપાર

(4) રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં સરકારના કયા ખર્ચો ગણાતા નથી ?

(A) ઉત્પાદક

(C) શ્રમિકોનું વેતન

(B) બદલા ચુકવણી

(D) સંરક્ષણ-ખર્ચ

(5) નાણાકીય ખર્ચના ઘટકોની સંખ્યા છે ?

(A) 4

(C) 1

(B) 2

(D) 10

(6) નીચેનામાંથી કઈ રાજ્યીય આવક માપનની પદ્ધતિ નથી ?

(A) ઉત્પાદનની પદ્ધતિ

(C) વેચાણની પદ્ધતિ

(B) આવકની પદ્ધતિ

(D) ખર્ચની પદ્ધતિ

(7) NDP ની ગણતરીમાં GDPમાંથી શું બાદ કરવામાં આવે છે ?

(A) ઘસારો

(C) પરોક્ષવેરા

(B) વિદેશમાંથી મળેલ ચોખ્ખી આવક

(D) સબસીડી

પ્રશ્ન : 2 નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ આપો .

(1) રાષ્ટ્રીય આવક એટલે શું ?

➤ વર્ષ દરમિયાન ઉત્પાદનનાં ચાર સાધનોના ઉપયોગથી મળતી કુલ આવક (ભાડું + વેતન + વ્યાજ + નફો) એ રાષ્ટ્રીય આવક છે.

(2) અલિન્ટ અર્થતંત્ર કોને કહેવાય ?

➤ જે અર્થતંત્રમાં સરકાર અને વિદેશ વેપારની કોઈ ભૂમિકા હોતી નથી, તને અલિન્ટ અર્થતંત્ર કહે છે.

(3) માથાઈથ આવક જાળવાનું સૂત્ર આપો.

➤ માથાઈથ આવક જાળવાનું સૂત્ર નીચે મુજબ છે :

માથાઈથ આવક = \$\$ કુલ રાષ્ટ્રીય આવક / કુલ વસ્તિ \$\$

(4) શુદ્ધ આંતરિક ઉત્પાદન (પેદાશ)નો અર્થ આપો.

➤ વર્ષ દરમિયાન દેશની હદમાં દેશના અને વિદેશના નાગરિકો દ્વારા ઉત્પન્ન થતી તૈયાર વસ્તુઓ અને સેવાઓના બજાર મૂલ્યમાંથી ઘસારો બાદ કરતાં મળતા નાણાકીય મૂલ્યને શુદ્ધ આંતરિક પેદાશ (NDP) કહે છે.

(5) બદલા ચુકવણીઓ શું છે ?

➤ પેન્શન, બેકારી ભષ્યું, વિધવાઓને સહાય વગેરે જેવા હેરફેરના ખર્ચને બદલા ચુકવણીઓ કહે છે.

(6) જૂના મકાનની ખરીદી રાષ્ટ્રીય આવકમાં ગણાય કે નહિ ? શા માટે ?

➤ જૂના મકાનની ખરીદી રાષ્ટ્રીય આવકમાં ગણાતી નથી કારણ કે તેમ કરતાં બેવડી ગણતરી થાય છે.

(7) ગૃહિણીના ઘરકામની સેવાનો સમાવેશ રાજ્યીય આવકમાં કેમ થતો નથી ?

➤ ગૃહિણીના ઘરકામની સેવાનું નાણાકીય મૂલ્ય માપી શકતું નથી. તેથી તેનો સમાવેશ રાજ્યીય આવકમાં થતો નથી.

(8) આરોપિત ભાડું એટલે શું?

➤ પોતાનું મકાન બીજાને ભાડે આપ્યું હોત તો, જે ભાડું મળી શકે તેને આરોપિત ભાડું કહે છે.

(9) ભારતમાં રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરી કરતી સંસ્થાનું નામ આપો.

➤ ભારતમાં રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરી કેન્દ્રીય અંકડા સંગઠન
(Central Statistical Organisation - CSC) કરે છે.

(10) નાણાકીય રાષ્ટ્રીય આવક ક્યા ભાવે ગણવામાં આવે છે ?

➤ નાણાકીય રાષ્ટ્રીય આવક બજાર ભાવે ગણવામાં આવે છે.

(11) માથાઈઠ આવક એ દેશના દરેક નાગરિકની આવક નથી. કેવી રીત ?

➤ માથાઈઠ આવક વ્યક્તિદીઠ સરેરાશ આવક છે. તેથી ત દેશના દરેક નાગરિકની આવક નથી.

પ્રશ્ન : 3 નીચેના પ્રશ્નોના ટ્રંકમાં જવાબ આપો.

(1) રાજ્યીય આવકની માર્શિલ અથવા ફિશરની વ્યાખ્યા આપો.

➤ માર્શિલની વ્યાખ્યા :

આ વ્યાખ્યા ઉત્પાદનલક્ષી છે. "વર્ષ દરમિયાન દેશના શ્રમ અને મૂડીનો કુદરતી સંપત્તિ સાથે સહયોગ કરી જે ભૌતિક અને અભૌતિક (સેવાઓ) વસ્તુઓનું ચોઘું ઉત્પાદન થાય છે તે રાજ્યીય આવક છે."

➤ ફિશરની વ્યાખ્યા :

આ વ્યાખ્યા વપરાશલક્ષી છે. “વર્ષ દરમિયાન દેશના નાગરિકો જેટલા પ્રમાણમાં વસ્તુઓ અને સેવાઓની પ્રત્યક્ષ વપરાશ કરે છે. તેના પ્રમાણને રાષ્ટ્રીય આવક કહેવામાં આવે છે.”

(2) પ્રો. પીગુ કોને રાષ્ટ્રીય આવક કહે છે ?

➤ પ્રો. પીગુ ના મત,

“વિદેશી આવક સહિત દેશના નાગરિકોની કુલ આવક જે નાણાંની મદદથી સરળતાથી માપી શકાય છે તે રાષ્ટ્રીય આવક છે.” આ વ્યાખ્યા નાણાલક્ષી છે.

(3) રાષ્ટ્રીય આવકની ખર્ચની પદ્ધતિમાં કયા ખર્ચાઓનો સમાવેશ થતો નથી ?

➤ રાષ્ટ્રીય આવકની ખર્ચની પદ્ધતિમાં નીચેના ખર્ચાઓનો સમાવેશ થતો નથી.

સેકન્ડ હેઠળ વસ્તુઓની ખરીદીનો ખર્ચ હેરફેરના ખર્ચ જેવા કે, પેન્શિન,
બેકારી, ભથ્થું, વિધવા સહાય વગેરે શેર અને બોન્ડની ખરીદીના ખર્ચ,
વચ્ચગાળાની વપરાશી વસ્તુઓનો ખર્ચ.

(4) તફાવત આપો :

(a) GDP અને NDP

(b) GNP અને NNP

(c) GDP અને GNP

(d) અલિન્ટ અર્થતંત્ર અને ખુલ્લું અર્થતંત્ર

GDP	NDP
<ul style="list-style-type: none"> ➤ વર્ષ દરમિયાન દેશની હુદમાં દેશના અને વિદેશના નાગરિકો દ્વારા ઉત્પન્ન થતી તૈયાર વસ્તુઓ અને સેવાઓના બજારમૂલ્યને GDP કહેવાય છે. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ વર્ષ દરમિયાન દેશની હુદમાં દેશનાં અને વિદેશનાં સાધનો દ્વારા ઉત્પન્ન થતી તૈયાર વસ્તુઓ અને સેવાઓના બજાર મૂલ્યમાંથી મૂડીસાધનોની ઘસારો બાદ કરતાં જે શેષ વધે તેને NDP કહેવાય છે.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ મૂડીના ઘસારાનો સમાવેશ GDP માં થાય છે. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ મૂડીના ઘસારાનો સમાવેશ NDP માં થતો નથી. એટલે કે $NDP = GDP - ઘસારો$

GNP	NNP
<ul style="list-style-type: none"> ➤ વર્ષ દરમિયાન દેશના નાગરિકોએ ઉત્પન્ન કરેલી વस્તુઓ અને સેવાઓના નાણાકીય મૂલ્યને GNP કહેવાય છે. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ વર્ષ દરમિયાન દેશના નાગરિકોએ ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુઓ અને સેવા ઓના નાણાકીય મૂલ્યમાંથી ઘસારો બાદ કરતાં જે શેષ વધે તેને NNP કહેવાય છે.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ GDP માં વિદેશમાંથી મળતી ચોખી આવક ઉમેરાતાં GDP મળે છે. અર્થાત <p>GNP=GDP + વિદેશી ચોખી આવક</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ GNP માંથી મૂડી ઘસારો બાદ કરતાં NNP મળે છે. <p>અર્થાત NNP = GNP - ઘસારો</p>

GDP	GNP
<p>➤ વર્ષ દરમિયાન દેશની હુદમાં દેશના અને વિદેશના નાગરિકો દ્વારા ઉત્પન્ન થતી તૈયાર વસ્તુઓ અને સેવાઓના બજારમૂલ્યને GDP કહેવાય છે.</p> <p>➤ GDPમાં મૂડી ઘસારો અને વિદેશી ચોખ્ખી આવકનો સમાવેશ થતો નથી. અર્થાત $GNP = GDP + \text{વિદેશી ચોખ્ખી આવક}$</p>	<p>➤ વર્ષ દરમિયાન દેશના નાગરિકોએ ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુઓ અને સેવા ઓના નાણાકીય મૂલ્યને GNP કહેવાય છે.</p> <p>➤ GNPમાં મૂડી ઘસારાનો સમાવેશ થતો નથી, પરંતુ વિદેશી ચોખ્ખી આવકનો સમાવેશ થાય છે. અર્થાત $NNP = GNP - \text{ઘસારો}$</p>

અલિન્ટ અર્થતંત્ર	ખુલ્લું અર્થતંત્ર
<ul style="list-style-type: none"> ➤ અલિન્ટ અર્થતંત્રમાં વિદેશ વેપારની કોઈ ભૂમિકા હોતી નથી. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ખુલ્લું અર્થતંત્ર એવું અર્થતંત્ર છે, જેમાં વિદેશ વેપારની ભૂમિકા હોય છે.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ અલિન્ટ અર્થતંત્રમાં અન્ય દેશો સાથે આર્થિક વ્યવહારો હોતા નથી. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ખુલ્લા અર્થતંત્રમાં બીજા દેશો સાથે આચાર-નિકાસના સંબંધો હોય છે.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ અલિન્ટ અર્થતંત્ર સ્વાવલંબી એટલે કે સ્વનિર્ભર હોય છે. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ખુલ્લા અર્થતંત્રમાં અમુક કાર્યો સરકાર કરે છે.

પ્રશ્ન : 4 નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ આપો.

(1) રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં ઉદ્ઘવતી સમસ્યાઓની સમજૂતી ટ્રંકમાં જણાવો.

- ભારતમાં 1954થી કેન્દ્રીય અંકડાકીય સંગઠન (CSC) રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરી ચોકસાઈપૂર્વક કરે છે. છતાં ગણતરી કરતી વખતે કેટલીક સમસ્યાઓ ઉદ્ઘવે છે, જે નીચે મુજબ છે :

1. બેવડી ગણતરીની સમસ્યા :

બેવડી ગણતરીને કારણે રાજ્યીય આવકનો અંદાજ વધુ મળે છે. તેથી સાચી રાજ્યીય આવક મળતી નથી. બેવડી ગણતરીની આ સમસ્યા ટાળવી જોઈએ.

2. સ્વ-વપરાશની સમસ્યા :

સ્વ-વપરાશની કેટલીક વસ્તુઓ અને સેવાઓ બજારમાં વેચાતી નથી. તેથી તેમનું નાણાકીય મૂલ્ય હોતું નથી. પરિણામે રાજ્યીય આવકનો અંદાજ નીચો મળે છે.

3. ધસારાની સમસ્યા :

ઉત્પાદનનાં સાધનો તેમના ઉપયોગોને કારણે બિનકાર્યક્ષમ થતાં જાય છે, જે ધસારો કહેવાય છે, જેનું મૂલ્ય સ્પષ્ટ રીતે ચોક્કસપણે મેળવી શકાતું નથી. પરિણામે મળતી રાષ્ટ્રીય આવક સાચી હોતી નથી.

4. કરટાળો અને કરચોરીની સમસ્યા :

કરટાળો અને કરચોરીની વૃત્તિને કારણે ઉપાડકો અને વેપારીઓની આવકના સાચા આંકડા મળતા નથી. તેથી રાષ્ટ્રીય આવકનો સાચો અંદાજ મેળવી શકતો નથી.

5. ગેર કાયદેસર આવકની સમસ્યા :

જુગાર, કાળાબજાર, લૂંટફાટ, દાણચોર વગેરેની આવક ગ્રાહકોની જરૂરિયાતો સંતોષે છે, છતાં તે રાષ્ટ્રીય આવકમાં ગણાતો નથી, તેથી રાષ્ટ્રીય આવક નો સાચો અંદાજ મળતો નથી.

6. ચોખ્ખી વિદેશી આવકની સમસ્યા :

દેશના નાગરિકોને વિદેશમાં મેળવેલી આવક અને વિદેશીઓએ આપણા દેશમાંથી મેળવેલી આવકની સંપૂર્ણ અને ચોક્કસ વિગતોના અભાવમાં ચોખ્ખી વિદેશી આવકની ગણતરી થઈ શકતી નથી.

7. હિસાબની સમસ્યા :

નિરક્ષરતા, નાના પાયે ઉત્પાદન - વેચાણ સાટા
પદ્ધતિ તેમજ એક કરતાં વધુ વ્યવસાયોમાં
રોકાયેલા લોકોને કારણે આવક-ખર્ચના હિસાબો
ચોકસાઇપૂર્વક થતી નથી.

(2) નાણાકીય આવક અને વાસ્તવિક આવકના ખ્યાલો સમજાવો.

➤ નાણાકીય આવક :

વર્ષ દરમિયાન ઉત્પન્ન થયેલ તમામ વસ્તુઓના ઉત્પાદન કે તે
વસ્તુઓના બજાર ભાવો સાથે ગુણતાં જે રાષ્ટ્રીય આવક મળે
છે, તને નાણાકીય રાષ્ટ્રીય આવક કહે છે.

➤ નાણાકીય રાજ્યીય આવક એ વાસ્તવિક આવક નથી, જો કોઈ વર્ષનું ઉત્પાદન સ્થિર હોય અને વસ્તુના ભાવ બમણા થયા હોય, તો ચાલું વર્ષની નાણાકીય આવક બમણી મળશે જે વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ નથી.

➤ વાસ્તવિક આવક:

વર્ષ દરમિયાન ઉત્પન્ન થયેલ તમામ વસ્તુઓના ઉત્પાદનને તે વસ્તુઓના પાયાના ભાવો (સ્થિર લાવો) સાથે ગુણતાં મળતી રાજ્યીય આવક તે વાસ્તવિક રાજ્યીય આવક છે.

➤ વાસ્તવિક આવક એ ઉત્પાદન અને તેની કિંમત બંનેને ધ્યાનમાં લઈ ઉત્પાદનના વધારાને લીધે વધતી આવક છે. વાસ્તવિક આવક એ દેશની સાચી આર્થિક સ્થિતિ દર્શાવે છે.

(3) માથાઈઠ આવકનો અર્થે જણાવી મહત્વ રજૂ કરો.

➤ પ્રો. ફિક્સ દ્વારા ,

માથાઈઠ આવકનો ખ્યાલ વિકસાવવામાં આવ્યો છે. ક્રોઈ એક વર્ષની રાષ્ટ્રીય આવકને તે વર્ષની વસતિ વડે ભાગતાં જે આવક મળે છે, તેને જે-તે વર્ષની માથાઈઠ આવક કહેવામાં આવે છે.

➤ માથાઈઠ આવક = કુલ રાષ્ટ્રીય આવક / કુલ વસતિ .

જો માથાઈઠ આવક બજારભાવે રાષ્ટ્રીય આવકથી ગણવામાં આવી હોય, તો તેને સ્થિરભાવે માથાઈઠ આવક કહેવાય છે. માથાઈઠ આવક જેમ વધારે તેમ દેશના લોકોનું જીવનધોરણ ઊચું ગણાય.

➤ માથાઈઠ આવકનું મહત્વ :

માથાઈઠ એ વ્યક્તિદીઠ સરેરાશ આવક છે. માથાઈઠ આવક આર્થિક વિકાસનો એક માપદંડ છે. છતાં જો દેશમાં આવકની અસમાનતા વધે તો આર્થિક વિકાસનો સાચો માપદંડ નથી.

(4) ટ્રેક નોંધ લખો :

- (a) કાચી આંતરિક પેદાશ
- (b) શુષ્ક આંતરિક પેદાશ
- (c) કાચી રાષ્ટ્રીય પેદાશ
- (d) શુષ્ક રાષ્ટ્રીય પેદાશ

➤ (a) કાચી આંતરિક પેદાશ :

વર્ષ દરમિયાન દેશની હદમાં દેશના અને વિદેશના નાગરિકો દ્વારા ઉત્પણ થતી અંતિમ (તૈયાર) સ્વરૂપની વસ્તુઓ અને સેવાઓના બજારમૂલ્યને કાચી (કુલ) આંતરિક પેદાશ કહેવામાં આવે છે. તેને સંકેતમાં GDP વડે દર્શાવવામાં આવે છે.

➤ મહત્વની બાબતો :-

GDPનો ખ્યાલ દેશની હદ સાથે સંકળાયેલો છે, તેથી દેશના નાગરિકોને વિદેશમાં કરેલું ઉત્પાદન ગણતરીમાં લેવાતું નથી. GDPમાં દેશ અને વિદેશના

નાગરિકોએ દેશની હુદમાં ઉત્પજ્ઞ થયેલ અંતિમ સ્વરૂપની વસ્તુઓ અને સેવાઓને ધ્યાનમાં લેવાય છે, જેમાં કુદરત સજ્જિત વસ્તુઓ પણ સમાવિષ્ટ છે.

➤ (b) શુદ્ધ આંતરિક પેદાશ :

વર્ષ દરમિયાન દેશની હુદમાં દેશના અને વિદેશનાં સાધનો દ્વારા જે અંતિમ સ્વરૂપની ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓનું ઉત્પાદન થાય છે. તેના બજાર મૂલ્યમાંથી મૂડીસાધનોને લગતા ઘસારા ખર્ચને બાદ કરતાં જે શેષ વધે તેને શુદ્ધ આંતરિક પેદાશ કહેવાય છે. સંસ્કૃતમાં શુદ્ધ આંતરિક પેદાશને NDP દ્વારા દર્શાવાય છે. $NDP = GDP - ઘસારો$.

➤ (c) કાચી રાષ્ટ્રીય પેદાશ :

વર્ષ દરમિયાન દેશના નાગરિકોએ ઉત્પન્ન કરેલ વસ્તુઓ અને સેવાઓના કુલ નાણાકીય મૂલ્યને કાચી (કુલ) રાષ્ટ્રીય પેદાશ કહે છે. તેને સંકેતમાં GNP વડે દર્શાવાય છે.

➤ મહત્વની બાબતો : દેશના નાગરિકોએ દેશમાં અને વિદેશમાં ઉત્પન્ન કરેલ વસ્તુઓનું સમગ્ર ઉત્પાદન GNPમાં ગણાય છે.

➤ (d) શુદ્ધ રાજ્યીય પેદાશ :

વર્ષ દરમિયાન દેશના નાગરિકોએ ઉત્પન્ન કરેલ
વस્તુઓ અને સેવાઓના કુલ નાણાકીય મૂલ્યમાંથી
મૂડી ઘસારો બાદ કરતાં જે શેષ વધે તે શુદ્ધ

રાજ્યીય

પેદાશ છે. તેને સંકેતમાં NNP વડે દર્શાવાય છે.
NND = GNP – ઘસારો.

પ્રશ્ન : 5 નીચેના પ્રશ્નોના વિસ્તારપૂર્વેક જવાબ આપો.

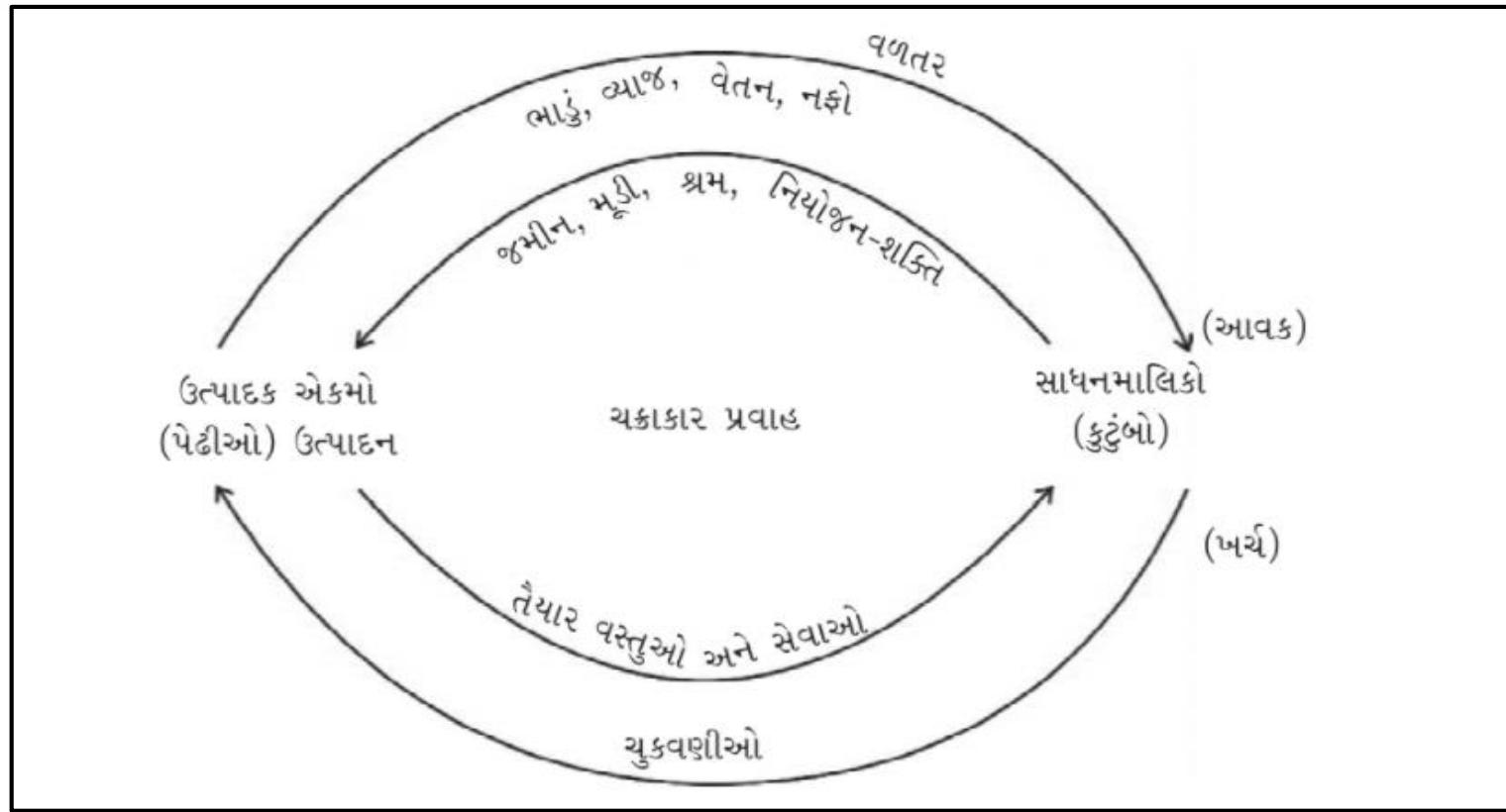
(1) અલિંગ અર્થતંત્રમાં રાષ્ટ્રીય આવકનો ચકાકાર પ્રવાહ આકૃતિ દ્વારા સમજાવો.

➤ અલિંગ અર્થતંત્ર એવું અર્થતંત્ર છે, જેમાં વિદેશ વેપારની કોઈ ભૂમિકા હોતી નથી. આવા અર્થતંત્રને અન્ય દેશો સાથે આર્થિક વ્યવહારો હોતા નથી. દેશમાંથી વસ્તુ, સેવા કે સાધનોની નિકાસ કે વિદેશમાંથી આયાત થતી નથી. અલિંગ અર્થતંત્ર સ્વ-નિર્ભર હોય છે. રાષ્ટ્રીય આવકનો ચકાકારે પ્રવાહ સમજવા અર્થતંત્રને બે વિશાળ ક્ષેત્રોમાં વહેંચવામાં આવે છે :

(1) ધંધાદારી પેઢીઓ અને

(2) સાધનના માલિકો એટલે કુટુંબો.

➢ પેઢીઓ ઉત્પાદન માટે જરૂરી સાધનો જમીન, મૂડી, શ્રમ કુટુંબો પાસેથી ખરીદી ઉત્પાદન કરે છે અને સાધનોના ઉપયોગ બદલ કુટુંબોને ભાડું, વેતન, વ્યાજ, નક્ષારૂપે વળતર ચૂકવે છે. આમ, પ્રથમ નાણાંનો પ્રવાહ પેઢીઓ તરફથી કુટુંબો તરફ આવે છે. પેઢીઓ જે ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓનું ઉત્પાદન કરે છે તેને વેચાણ માટે બજારમાં મૂકે છે. બજારમાંથી કુટુંબ આ ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓ ખરીદી પૈકી નાણાં ચૂકવે છે. આમ, નાણાંનો પ્રવાહ કુટુંબોમાંથી ફરી પાછો પેઢીઓ તરફ આવે છે.

- આ નાણાંનો ઉપયોગ કરી પેઢીઓ સાધનો ખરીદી કરીથી ઉત્પાદન કરી કુટુંબોને ચુકવણી કરે છે અને કુટુંબો વस્તુઓ અને સેવાઓની બજારમાંથી ખરીદી કરી પેઢીઓને ચુકવણી કરે છે.

- પેઢીઓથી કુટુંબો તરફ અને કુટુંબોથી પેઢીઓ તરફ સતત વહેતા રહેતા નાણાંના આ પ્રવાહને રાજ્યીય આવકનો ચક્કાકાર પ્રવાહ કહેવામાં આવે છે, જે અર્થતંત્રને સતત ધબકતું રાખે છે.

(2) રાજ્યીય આવક માપવાની ઉત્પાદનની પદ્ધતિ સમજાવો.

- રાજ્યીય આવક માપવાની આ પદ્ધતિ પ્રો. માર્શલે આપેલી રાજ્યીય આવકની વ્યાખ્યા પરથી વિકસાવવામાં આવી છે. આ પદ્ધતિ મુજબ, "વર્ષ દરમિયાન દેશમાં ખેતી, ઉદ્યોગ અને સેવાક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલ અંતિમ (તૈયાર) સ્વરૂપની વસ્તુઓ અને સેવાઓના ઉત્પાદનનું કુલ નાણાકીય મૂલ્ય મેળવી રાજ્યીય આવક માપવામાં આવે છે.
- આ પદ્ધતિની મહત્ત્વની બાબતો :

- (1) અર્થતંત્રને ખેતી, ઉદ્યોગ, ખાણ, બાંધકામ, વેપાર- વાણિજ્ય,
વાહનવ્યવહાર, સંદેશવ્યવહાર, બેન્કિંગ, શિક્ષણ તેમજ અન્ય સેવાઓ જેવાં
અનેક ક્ષેત્રોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.
- (2) અર્થતંત્રનાં જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં ઉત્પન્ન થતી માત્ર અંતિમ વપરાશની અને
સેવાઓને ગણવામાં આવે છે. વચ્ચગાળાના ઉપયોગની વસ્તુઓ ગણવામાં
આવતી નથી.
- (3) ગુહિણીના ઘરકામની સેવાઓ તથા તેના જેવી અન્ય સેવાઓ જે બજારમાં
વેચાતી નથી અને તેનું નાણાકીય મૂલ્ય હોતું નથી, તેથી તે રાષ્ટ્રીય આવકમાં
ગણાતી નથી.
- (4) સ્વ-વપરાશની વસ્તુઓનું નાણાકીય મૂલ્ય આંકી શકાતું નથી. તેથી તે

રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં લેવાતી નથી. પરંતુ અપવાદ તરીકે ભારતમાં ખેડૂતે સ્વ-વપરાશ માટે રાખેલું અનાજ રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં લેવાય છે.

(5) સંરક્ષણ તેમજ પોલીસની સેવાઓ બજારમાં વેચાતી નથી, છતાં ભારતમાં તને રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં લેવાય છે.

(6) પોતાના મકાનને જે ભાડું મળી શકત તે આરોપિત ભાડા મૂલ્ય રાષ્ટ્રીય આવકમાં ગણાય છે.

(7) માત્ર અંતિમ વસ્તુઓનું મૂલ્ય ધ્યાનમાં લઈ બેવડી ગણતરી મેળવામાં આવે છે. જેમ કે, તૈયાર સુતરાઉ કાપડમાં રૂ નું મૂલ્ય સમાવેલ છે. તેથી તૈયાર કાપડને જ ગણતરીમાં લેવાય છે.

(8) ઉત્પાદનના જુદા જુદા તબક્કાઓમાં વસ્તુનું નાણાકીય મૂલ્ય વધે છે.

મૂલ્યના વધારાને અલગ તારવી કુલ મૂલ્યનો વધારો રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં લેવામાં આવે, તો બેવડી ગણતરી થતી નથી. જેમ કે, તૈયાર સુતરાઉ કાપડના ત્રણ તબક્કા રૂ, સૂતર અને કાપડ છે. તેથી રૂનું મૂલ્ય ત્રણ વાર ગણાય છે. જો 100 રૂ. ના રૂમાંથી 100 રૂ. નું સૂતર અને 100 રૂ. ના સ્તરમાંથી રૂ 80નું કાપડ તૈયાર થતું હોય, તો મૂલ્ય વધારો 280 ગણાય, આ મૂલ્ય વધારો ગણતરીમાં લઈએ તો બેવડી ગણતરી થતી નથી.

(9) વસ્તુની બજારકિંમતમાં કરવેરા સમાયેલા હોવાથી રાષ્ટ્રીય પેદાશ જાળવા સરકારી કરવેરા બાદ કરવામાં આવે છે અને સરકારી સબસિડીઓ ઉમેરવામાં આવે છે.

(10) વસ્તુનું પુનઃવેચાણ મૂલ્ય રાષ્ટ્રીય પેદાશમાં ગુણાતું નથી.

- (11) ઉત્પાદન-પ્રક્રિયા દરમિયાન મુડી સાધનોનો ઘસારો બાદ કરી રાષ્ટ્રીય પેદાશ ગણવામાં આવે છે.
- (12) રાષ્ટ્રીય પેદાશમાં નિકાસ મૂલ્ય ઉમેરવામાં આવે છે અને આયાત મૂલ્ય બાદ કરવામાં આવે છે.
- (13) રાષ્ટ્રીય પેદાશમાં દાણચોરી કે ગેરકાયદેસર વસ્તુનું મૂલ્ય ગણતરીમાં લેવાતું નથી.
- (3) બેવડી ગણતરીનો અર્થ સમજાવી બેવડી ગણતરી દૂર કરવાના ઉપાયો ચર્ચો.
- જ્યારે રાષ્ટ્રીય આવક-પેદાશની ગણતરીમાં કોઈ એક વસ્તુનું મૂલ્ય એક કરતાં વધારે વખત ગણવામાં આવે ત્યારે તે બેવડી ગણતરી કહેવાય છે. બેવડી ગણતરીને કારણે રાષ્ટ્રીય આવક કુટ્રિમ રીતે ઊંચી આવે છે. તેથી ઉત્પાદનની

રીતે રાજ્યીય પેદાશની ગણતરી કરતી વખતે આવી બેવડી ગણતરીથી બચવું જોઈએ. જો રાજ્યીય આવક પેદાશની ગણતરીમાં વર્ષ દરમિયાન ઉત્પન્ન થયેલ લોખંડ અને તેમાંથી બનેલ યંત્રો એમ બંને વસ્તુઓનું નાણાકીય મૂલ્ય ગણવામાં આવે, તો તે બેવડી ગણતરી છે. કારણ કે, યંત્રોના મૂલ્યમાં લોખંડનું મૂલ્ય સમાવેલું છે. બેવડી ગણતરી નીચેની બે રીતે ફૂર કરી શકાય છે :

1. અંતિમ વસ્તુનું મૂલ્ય ગણીને અંતિમ વસ્તુના નાણાકીય મુલ્યને જ ગણવામાં આવે.
2. મૂલ્યવૃદ્ધિ ગણીને ઉત્પાદનના જુદા જુદા તબક્કામાં વસ્તુનું નાણાકીય મૂલ્ય વધે છે. આવું મૂલ્ય જુદું તારવીને તેના સરવાળાને વસ્તુનું નાણાકીય મૂલ્ય

લેવામાં આવે.

મૂલ્ય

➤ મૂલ્યવૃક્ષની પદ્ધતિ ઉદાહરણની મદદથી સ્પષ્ટ કરીએ :

ઉત્પાદનના તબક્કા	વેચાણ આવક	સાધન ખર્ચ	મૂલ્યવૃક્ષ
લોખંડ	1000	0	1000
યંત્રસામગ્રી	2000	1000	1000
યંત્ર	2500	2000	500
કુલ	5500	3000	2500

- એક કારખાનામાં રૂ. 1000નું લોખંડ ખરીદવામાં આવે તેમાંથી રૂ. 2000ની યંત્રસામગ્રી બને અને શું 2000ની યંત્રસામગ્રીમાંથી રૂ. 2500નું યંત્ર બને છે. તેથી રાષ્ટ્રીય પેદાશમાં ? ($1000 + 2000 + 2500 = 5500$) નું મૂલ્ય ગણવામાં આવે તો બેવડી ગણતરી થાય છે. કારણ કે, લોખંડ એ યંત્રસામગ્રી અને યંત્ર

બંનેમાં સમાયેલું છે. પરિણામે લોખંડનું મૂલ્ય ત્રણ વાર ગણાય છે. આમ,
ગણતરી બેવડાય છે. પરંતુ જો તબક્કાવાર મૂલ્ય ગણવામાં આવે, તો
૩. 1000 લોખંડ + ૩. 1000 યંત્રસામગ્રી + ૩. 500 યંત્ર એમ કુલ
૩. 2500નો મૂલ્ય વધારો રાજ્યીય પેદાશની ગણતરીમાં ધ્યાનમાં લઈએ તો
બેવડી ગણતરી થતી નથી. ઉપરના ઉદાહરણમાં તંત્રના ઉત્પાદનમાં
વપરાયેલ સાધન ખર્ચ શૂન્ય બતાવ્યું છે, કારણ કે લોખંડ જે અગાઉના વર્ષની
રાજ્યીય પેદાશમાં ગણતરીમાં લેવાયેલું છે.

(4) રાજ્યીય આવક માપવાની આવકની પદ્ધતિ સમજાવો.

- રાજ્યીય આવક માપવાની આ પદ્ધતિ પ્રો. માર્શિલ આપેલી રાજ્યીય આવકની વ્યાખ્યા પરથી વિકસાવવામાં આવી છે. આ પદ્ધતિ મુજબ, “વર્ષ દરમિયાન દેશમાં ઘેતી, ઉદ્યોગ અને સેવાક્ષેત્રોમાં ઉત્પન્ન થયેલ અંતિમ સ્વરૂપની વસ્તુઓ અને સેવાઓના ઉત્પાદનનું કુલ નાણાકીય મૂલ્ય મેળવવામાં આવે તને રાજ્યીય આવક કહે છે.” આ પદ્ધતિની મહત્વની બાબતો :
1. અર્થતંત્રને ઘેતી, ઉદ્યોગ, ખાણ, બાંધકામ, વેપારવાણિજ્ય, વાહનવ્યવહાર, સંદેશાવ્યવહાર, બેન્કિંગ, શિક્ષણ તેમજ અન્ય સેવાઓ જેવાં અનેક ક્ષેત્રોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.
 2. અર્થતંત્રનાં જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં ઉત્પન્ન થતી માત્ર અંતિમ વપરાશની અને

સેવાઓને ગણવામાં આવે છે. વચ્ચગાળાના ઉપયોગની વસ્તુઓ ગણવામાં આવતી નથી.

3. ગૃહિણીના ઘરકામની સેવાઓ તથા તેના જેવી અન્ય સેવાઓ જે બજારમાં વેચાતી નથી અને તેનું નાણાકીય મૂલ્ય હોતું નથી. તેથી તે રાષ્ટ્રીય આવકમાં ગણાતી નથી.
4. સ્વ-વપરાશની વસ્તુઓનું નાણાકીય મૂલ્ય આંકી શકતું નથી. તેથી તે રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં લેવાતી નથી. પરંતુ અપવાદ તરીકે ભારતમાં ખેડુતે સ્વ-વપરાશ માટે રાખેલું અનાજ રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં લેવાય છે.
5. સંરક્ષણ તેમજ પોલિસની સેવાઓ બજારમાં વેચાતી નથી. છતાં ભારતમાં તને રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં લેવાય છે.

6. પોતાના મકાનને જે ભાડું મળી શકત તે આરોપિત ભાડાનું મૂલ્ય રાજ્યીય આવકમાં ગણાય છે.
7. માત્ર અંતિમ વસ્તુઓનું મૂલ્ય ધ્યાનમાં લઈ બેવડી ગણતરી ટાળવામાં આવે છે. જેમ કે, તૈયાર સુતરાઉ કાપડમાં રૂનું મૂલ્ય સમાયેલું છે. તેથી તૈયાર કાપડના મૂલ્યને જ ગણતરીમાં લેવાય છે.
8. ઉત્પાદનના જુદા જુદા તબક્કાઓમાં વસ્તુનું નાણાકીય મૂલ્ય વધે છે. મૂલ્યના વધારાને અલગ તારવી કુલ મૂલ્ય વધારો રાજ્યીય આવકની ગણતરીમાં લેવામાં આવે, તો બેવડી ગણતરી થતી નથી. જેમ કે, તૈયાર સુતરાઉ કાપડના તબક્કા રૂ, સૂતર અને કાપડ છે. તેથી રૂનું મૂલ્ય ત્રણ વાર ગણાય છે. જો રૂ 100ના રૂ માંથી રૂ 100નું સૂતર અને રૂ.100ના

સ્તરમાંથી રૂ 80નું કાપડ તૈયાર થતું હોય, તો મૂલ્ય વધારો
રૂ (100 + 100 + 80) 280 ગણાય આ મૂલ્ય વધારો ગણતરીમાં લઈએ તો
બેવડી ગણતરી થતી નથી.

9. વસ્તુની બજારકિંમતમાં પરોક્ષવેરા સમાયેલા હોવાથી રાષ્ટ્રીય પેદાશ જાણવા
સરકારી કરવેરા બાદ કરવામાં આવે છે અને સરકારી સભસિડીઓ ઉમેરવામાં
આવે છે.
10. વસ્તુનું પુનઃવેચાણ મૂલ્ય રાષ્ટ્રીય પેદાશોમાં ગણાતું નથી.
11. ઉત્પાદન-પ્રક્રિયા દરમિયાન મૂડી સાધનોનો ઘસારો બાદ કરી રાષ્ટ્રીય
પેદાશ જાણવામાં આવે છે.

12. રાજ્યીય પેદાશમાં નિકાસ મૂલ્ય ઉમેરવામાં આવે છે અને આયાત મૂલ્ય બાદ કરવામાં આવે છે.

13. રાજ્યીય પેદાશમાં દાણચોરી કે ગેરકાયદેસર વસ્તુનું મૂલ્ય ગણતરીમાં લેવાતું નથી.

(5) રાજ્યીય આવક માપવાની ખર્ચની પદ્ધતિ વર્ણવો.

➤ રાજ્યીય આવક માપવાની આ પદ્ધતિ પ્રો. ફિશરે આપેલી રાજ્યીય આવકની વ્યાખ્યા પરથી વિકસાવવામાં આવી છે. આ પદ્ધતિ મુજબ, "વર્ષ દરમિયાન દેશની વ્યક્તિઓ, કુટુંબો ,પેઢીઓ અને સરકાર ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓ પાછળ જે કુલ નાણાકીય ખર્ચ કરે છે તેનો સરવાળો કરીને રાજ્યીય આવક

માપવામાં આવે છે." આ પદ્ધતિમાં આવક = ખર્ચની ધારણા અભિપ્રેત છે.આ પદ્ધતિમાં એક નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન અંતિમ (તૈયાર) વસ્તુઓ અને સેવાઓની ખરીદી પાછળ જે ખર્ચ થાય છે, તેનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે, અહીં કુલ ખર્ચ GDP જેટલું હોય છે. આ પદ્ધતિની મહત્વની બાબતો :

1. રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં સમાવેશ થતા ખર્ચો:

(i) વપરાશી ખર્ચ :

ટીવી, સ્કૂટર, કાર જેવી ટકાઉ વસ્તુઓ, અનાજ, ફળ,
શાકભાજુ જેવી નાશવંત વસ્તુઓ તેમજ શિક્ષણ,
ડોક્ટરી સારવાર, વાહનવ્યવહાર, સંદેશવ્યવહાર
જેવી સેવાઓ પાછળ થતા ખર્ચો.

(ii) મૂડીરોકાણ ખર્ચ :

કારખાનું, મકાન, પ્લાન્ટ, યંત્રસામગ્રી, વ્યવસાય માટે જરૂરી સાધનો તથા નાગરિકો, કુટુંબો, ધંધાદારી પેઢીઓએ કરેલાં મૂડીરોકાણના ખર્ચાં.

(iii) સરકારી ખર્ચ :

કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર અને સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓ દ્વારા થતા વપરાશી ખર્ચ, મૂડીરોકાણ ખર્ચ, વહીવટી ખર્ચ વગેરે, જેમાં સરકારી સબસિડી, બેકારી ભષ્યુ, વિધવા સહાય, પેન્શિન, વૃદ્ધોને સહાય વગેરેના ખર્ચાઓનો સમાવેશ થતો નથી.

(iv) ચોખ્ખી નિકાસો :

વિદેશી વस્તુઓનું આયાતી ખર્ચ દેશનું ખર્ચ છે, જ્યારે દેશની નિકાસો માટેનું ખર્ચ વિદેશી ખર્ચ છે. આ બંને ખર્ચ વચ્ચેનો તફાવત એ ચોખ્ખી નિકાસો છે.

2. રાષ્ટ્રીય આવકમાં ન ગણાતા ખર્ચ્યાઓ :

- (1) સેકન્ડ હેન્ડ વસ્તુઓ અને વચ્ચગાળાની વપરાશી વસ્તુઓની ખરીદી પાછળનું ખર્ચ.
- (2) બદલા - ચુકવણી હેરફેર)ના ખર્ચ્યાઓ જેવા કે, પેન્શિન, બેકારી ભથ્થુ, વિધવા ને સહાય વગેરે.
- (3) શેર કે બોન્ડની ખરીદી પાછળનું ખર્ચ.

3. બેવડી ગણતરી ટાળવી :

વ્યક્તિ પગાર ખર્ચ રૂ. 40,000 કરે અને પોતાના ઘર માટે
સફાઈ ખર્ચ રૂ. 2000 કરે તો વાસ્તવમાં ખર્ચ રૂ. 40,000
કે રૂ. 42,000 ગણવું તેના આધારભૂત આંકડા મળતા
નથી. પરિણામે ખર્ચની પણ બેવડી ગણતરી થાય.

Thanks

For watching